

Introducció

PART I

3. *La segona edició del Diccionari de la llengua catalana*

Aquesta segona edició es proposa de seguir la línia iniciada en la primera; la Secció Filològica hi ha treballat a partir de la labor que s'hi féu. N'és, doncs, la continuació. Passats dotze anys de l'aparició del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA*, era el moment de fer pública la tasca constant de posada al dia que mai no ha deixat de fer, d'acord amb l'esmentada missió acadèmica que se li encarregà l'any 1911: «estudiar científicament la nostra llengua, inventariar el seu lèxic, fer-ne el diccionari i fomentar el seu ús i imperi dins i fora de la nostra terra». Subratllo una consideració que, encara que ha d'ésser òbvia, penso que no serà debades: l'Institut d'Estudis Catalans, des de la seva creació, no ha abandonat mai l'afany per l'estudi de la llengua catalana, dia rere dia, fins i tot en els anys més foscos del règim dictatorial franquista. Les recerques filològiques i lingüístiques fructifiquen en un coneixement més extens i més segur de la seva història, de la variació segons l'època, el lloc i el grup social, i de la funció que hi té en els diversos registres d'ús. Constatem l'aparició de neologismes en un món en què la informació genera una quantitat gegantina de productes lingüístics de tota classe; les observacions que els especialistes fan públiques amb la voluntat que puguem ésser més exactes, més precisos en l'expressió; el desig col·lectiu de mantenir enalçada la llengua catalana, en tant que patrimoni cultural propi i ensems universal; la necessitat de poder-hi reflectir l'entorn des d'un prisma irrepetible, perquè cada sistema lingüístic respon a una visió específica del món; la consciència que cal que s'estengui una competència lingüística social rigorosa, la qual ha d'assegurar la presència prestigiosa del català arreu; la condició ineluctable, doncs, que el català sigui un instrument suficient per a la transmissió del més alt pensament en qualsevol de les àrees del coneixement, de la tecnologia, de les arts; que pugui, en definitiva, generar opinió, intervenir en els debats que han de bastir les teories de tota mena amb vista a dreçar el futur de l'univers. Immersos en un món complex, cal que sapiguem harmonitzar en les propostes lexicogràfiques tradició i evolució, sense traïr les arrels del pensament actual, sense abdicar tampoc els orígens i els moments capitals de la història, i, alhora, sense nostàlgies que obstaculitzin el progrés. Escau una reflexió pregona entorn d'allò que hem de canviar i d'allò que ha de romandre, no ancorant-nos en solucions no necessàries, però tampoc prescindint d'aquelles formes que, per llur incidència en l'expressió de conceptes clau, convé que restin en un repertori que ha de permetre als usuaris la consulta sobre significants i significats que, encara que avui siguin poc o gens emprats, trobem, en canvi, documentats en la història recent del pensament i de la creació literària. És, altrament, substancial no confondre un diccionari normatiu amb un diccionari de l'ús de la llengua; és a dir, renunciar a la pretensió d'un grau d'exhaustió excessiu, no recomanable en un corpus com el que presentem. No fóra lícit barrejar allò que és d'interès per a la recerca filològica, lingüística i sociolingüística amb allò que ha de caracteritzar els diccionaris preceptius de qualsevol llengua de cultura: «Segurament algú no trobarà bé que no sigui inclòs en el *DICCIONARI GENERAL* tal o tal mot peculiar de la seva contrada [...]. Ens exposaríem a carregar el lèxic literari de mots que, mal apresos per la gent, més aviat entrebancarien l'obra de depuració i fixació de la llengua escrita. La no inclusió de tals mots podrà ésser també blasmada per certs lingüistes, que precisament en van a la recerca; però aquests han de parar esment que el present *DICCIONARI* no és escrit tenint en vista llurs investigacions, sinó el millorament de la llengua escrita i la seva difusió entre la massa parlant catalana» (FABRA, Pompeu, «Prefaci», a *Diccionari general de la llengua catalana*, 1932, p. V-VI).

L'Institut d'Estudis Catalans, mitjançant la Secció Filològica, s'aplica en l'anàlisi de l'ús social de la llengua i té en curs d'elaboració, com he reportat, un corpus descriptiu del català contemporani, que recull els termes enregistrats sense la restricció de la normativa establerta. Aquesta, emperò, és tota una altra tasca que la de confegir el *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* acadèmic. El projecte d'investigació que acabo d'esmentar ha estat i és particularment útil per a copsar tendències en la formació de neologismes, graus d'interferència, procedències lingüístiques de les paraules no catalanes, etcètera, i per a delimitar aquells mots que han de marcar el caràcter culte i formal en l'expressió oral i escrita, tot rebutjant simultàniament els que desfiguren el tarannà de la llengua catalana. Entenc que no seria admissible fer renéixer posicions semblants a les que, a cavall dels segles XIX i XX, s'alineaven en la defensa del que en deien «el català que ara es parla». Pompeu Fabra demostrà una lucidesa excel·lent en demanar que la subjecció a la normativa fixada

s'entengués com una necessitat imperiosa per a la recuperació de la llengua catalana. Totes les comunitats amb llengua pròpia practiquen aquesta disciplina, que és la que consolida els idiomes. Si arreu i sempre és immancable, esdevé molt més urgent encara en col·lectius la realitat sociolingüística dels quals és especialment conflictiva. Endemés, Fabra tenia la convicció que la voluntat d'ésser lleials a la llengua catalana comportaria, com així fou, una captivença singularment sensible a l'autocorrecció en benefici seu, per a retornar-li progressivament la fesomia mig perduda.

La realitat dels resultats òptims és evident; basta comparar els textos escrits abans de l'establiment de la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans amb els que se segueixen de la seva acceptació social; el salt qualitatiu fa la passa summa d'un ús caòtic gens unitari i ple de barbarismes a la compacitat que n'assegura el caràcter d'instrument vàlid per a la comunicació il·limitada. Sortosament no es caigué en l'error de la desconfiança en la voluntat i la capacitat de restituir l'idioma de l'única manera possible: dignament, en el respecte als orígens i a la identitat.

Seria incompreensible desfer camí, perquè lesionaria una tasca que costà duríssimes fatigues; però sobretot perquè la lliçó de la història ensenya que ésser exigents amb nosaltres mateixos és l'única via per a assegurar la integritat del català; caure en la demagògia d'una permissibilitat excessiva condueix solament a desdibuixar les essències d'una llengua. En els darrers anys, des de la reinstauració de l'ordre democràtic i la consegüent restitució de l'oficialitat del català, hem estat sortosament testimonis del mateix fenomen que Pompeu Fabra visqué: el recobriment de solucions gramaticals i lèxiques que havien estat bandejades per la força de la imposició d'altres llengües. Si podem reconèixer que s'han rescatat mots i expressions —i no pas pocs— que aparentment semblaven destinats a no tornar a ésser emprats popularment mai més, per què hauríem de negar-nos d'antuvi una competència tan sòlida com genuïna?

La primera edició del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* de l'Institut d'Estudis Catalans afrontà un repte delicat i difícil: transformar el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra sense, tanmateix, variar-ne la concepció. Penso que es reeixí en l'objectiu, perquè tot i que ha suposat materialitzar i visualitzar un diccionari diferent del que justament hem venerat i venerem, se n'ha estès l'ús progressivament i ha esdevingut el referent lexicogràfic que fins fa pocs anys era el del Mestre. Ha estat així sobretot per la voluntat hegemònica de fer allò que imaginàvem que hauria fet el mateix Fabra: avançar des d'uns resultats que havien de revisar-se per tal de posar-los al dia. Tenir en compte el context científic i social, com ell féu conscienciosament: avui, per exemple, és molt distint sortosament el nivell de coneixement de la variació dialectal, com ho és també, molt distinta, la situació econòmica, laboral, política, cultural dels territoris de llengua catalana. No s'han perdut mai de vista, en canvi, els principis que mogueren Fabra: el de l'atenció a l'ús real general de la llengua, el del respecte meticulós a la seva genuïtat, el de la valoració i inclusió de la diversitat dialectal, i el de la informació que proporcionen els nostres clàssics literaris i del pensament.

La segona edició del *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA* no ha arraconat cap de les línies principals esmentades.

En lexicografia, qualsevol que sigui la mena de diccionari que hom faci, és imprescindible fer el seguiment de la utilitat per als destinataris, per tal de copsar-ne les deficiències i de posar-hi remei. La millor prova de la bondat d'un corpus i de la seva presentació i descripció és el grau de satisfacció en aquells qui hi recorren, sabent que mai no s'arriba a l'obra completa, acabada del tot; sempre és possible més exactitud, més eficàcia, en les diverses classes d'informació.

Les llengües no esgoten mai llurs possibilitats: s'adeqüen constantment als canvis; hi ha formes que esdevenen arcaïsmes i que acaben esfumant-se i, a l'extrem d'això, es creen incessantment mitjans nous que sadollen noves necessitats. La vivesa dels idiomes és molt singular, encara que les transformacions que s'hi produeixen són observables més aviat a llarg termini. Les llengües no es renovellen automàticament o per si mateixes, sinó que són els parlants els qui les acomoden o reclamen que s'acomodin a situacions inèdites. Al costat llur, hi ha l'autoritat lingüística, que ha d'estar alerta per tal de sancionar oportunament les

novetats que s'hi originen; oportunament i amb mètode, a fi de mantenir la unitat que ineludiblement ha de caracteritzar una llengua de cultura.

És inexcusable posar al dia els diccionaris i els vocabularis. En aquesta operació cal tenir en compte les variacions de tota mena i igualment els suggeriments i les crítiques que els qui se'n serveixen hauran fet. La segona edició del DICCIONARI ha valorat les unes i els altres, sense discriminació.

Amb l'interès de fer més eficaç la consulta del DICCIONARI, s'hi han introduït novetats que n'afecten l'estructura, l'organització i la informació gramatical de les entrades. Per a aquest fi, han estat estudiats tots els 67.566 articles de la primera edició i s'hi han aplicat les modificacions pertinents.

Per tal de procedir coherentment i sistemàticament a la revisió de la primera edició, la Secció Filològica establí quatre grans apartats o àrees de treball: 1. L'aplicació de criteris lexicogràfics. 2. L'examen del lèxic d'especialitat, tant pel que fa a la nomenclatura com pel que fa a les definicions. 3. El tractament de les propostes d'esmena: tant d'aquelles que han estat fetes pels usuaris, individualment o col·lectivament, com de les que han aportat les Oficines Lexicogràfiques a partir de la lectura exhaustiva del text de la primera edició. 4. La revisió del lèxic comú o general. Òbviament, encara que cadascun s'ha hagut de considerar separatament dels altres, tots, a la fi, són interdependents i el criteri de la coherència ha obligat a analitzar de quina manera els canvis en un apartat suposaven simultàniament canvis també en d'altres.